

Проф. др Снежана Башчаревић¹⁶
Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић

КОНСТИТУТИВНИ ЕЛЕМЕНТ АНДРИЋЕВОГ ТЕКСТА¹⁷

Анстракт: Андрићев литерарни опус испуњен је ненаметљивим рефлексијама прикладним за разноврсна испитивања. Овај рад има за циљ да размотри шта је конститутивни елемент Андрићевог текста. Он својом сложености поставља највише захтеве пред истраживача, јер поседује следеће идејне садржаје: историјске, филозофске, етичке, естетичке и психолошке. Стога је истраживање применом плурализма метода нужно. Постављеном проблему приступићемо из перспективе парадигме, односно, основног обрасца који се јавља у више примера. Приликом тумачења узели смо у обзир да је читав Андрићев опус окренут против лажног односа према свету и да је једно од начела његове поетике да свака визија стварности мора бити што верније заснована на чињеницама саме те стварности. То указује на појаву предлошка легенде који је успешно функционисао у модерној организацији и структури Андрићевог текста. Андрић се према легендама увек односио стваралачки, са максималном дисциплином и осећањем за меру. У раду ћемо ићи трагом ове идеје.

Кључне речи: И. Андрић, текст, легенда, мит.

Иво Андрић је трајна тековина наше књижевности. По формацији и вокацији историчар, аутор докторске тезе о утицају отоманске власти на духовни живот у Босни, по професији дипломата који је имао прилику да учествује у историјским и политичким збивањима, мудар посматрач и добар познавалац прилика на Балкану, писац је историјске прозе са рационалном визијом. Његов литерарни опус испуњен је ненаметљивим рефлексијама прикладним за разноврсна испитивања. Приликом читања Андрићевог текста видљив је пишећев напор да се допре до исконског, најдубљег слоја путем специфичног одабирања имагинативне грађе и путем спонтане оријентисаности имагинативне активности. Текст је својом сложености

¹⁶ snezanabascarevic@hotmail.com

¹⁷ Рад је урађен у оквиру пројекта *Материјална и духовна култура Косова и Метохије*, бр. 178028, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

поставио највише захтеве, тако да смо тражили одговарајући угао посматрања. Било је неопходно одабрати метод који ће обухватити кључне литерарне поставке и значити допринос у трагању за конститутивним елементом Андрићевог текста. Стога је истраживање применом плурализма метода било нужно. Постављеном проблему приступили смо из перспективе парадигме, односно, основног обрасца који се јавља у више примера, са циљем да објаснимо непознато. Перспектива парадигме сагледана је на нивоу организовања текста као целине. У искреној намери да проблем ваљано размотримо и објаснимо, а закључак изведемо на едукативан начин, одлучили смо се за логичну и систематичну композицију рада.

У овом раду разматрамо појаву предлошка легенде и мита у уметничком тексту Иве Андрића. Модерна књижевност вратила се, у одређеним сегментима, праизворима и комбиновала разне стилове, врсте и форме приповедања. Тековине модерне књижевности везане су за осавремењивање прамотива. У сваком уметничком тексту постоје асоцијативне везе које се остварују у његовом садржају. То су посредне везе које повезују разне елементе. Уместо термина асоцијативна веза може се употребити и израз парадигматска веза. Сложенији уметнички текстови (а то значи и сложенији естетски ефекти) не могу се организовати без парадигматских веза. Парадигматски односи су разноврсни и препуштени асоцијативној снази интерпретатора. Управо на тим парадигматским односима гради се енергија уметничког текста, а он је скуп организованих чињеница. Те чињенице могу се организовати на основу два принципа: повезивањем на синтагматској и повезивањем на парадигматској оси. Парадигматска организација била је основ за настанак уметничког текста Иве Андрића.

Романи Иве Андрића су тематски уоквирени етнолошким и културно сложеним подручјем наше националне заједнице, а мотиви и фабуле узети су из наше прошлости и живота људи наше земље (Стојадиновић, 1970: 36). На темељима, који чине нераскидиву спону са земљом и народом, Андрић је, у својим текстовима, створио мисаони и осећајни распон заснован на богатој историјској, психолошкој, језичкој и естетској ерудицији модерног порекла.

Књижевно дело Иве Андрића одликује се историјским и антрополошким контекстом који се заснива на мотивима простора и времена (Величковић, 1993: 67). Сво је у знаку напора да се историјски ход и терет прошлости квалитетно осмисли. Од података узетих из различитих извора, времена, архива и легенди, писац вешто ствара хроничарску причу. Андрић је писао приповетке на основу појединих сцена и призора, а романи представљају низ прича. Ликови се разликују по ситуацији у којој се налазе, по контексту историјског доба у којем живе, имају своју локалну, временску и националну конкретност, али истовремено оцртавају својим животом и дотичу сликом своје судбине питања и појаве својствене другим срединама и човеку уопште. Тиме се назначавала једна од битних одлика Андрићеве

поетике да писац изражава мисао кроз приказ историјске прошлости која је ушла у легенду.

Андрићево дело прожето је мисаоношћу и сензибилитетом својственом човеку двадесетог века. И кад гради панораму епоха, и историјских збивања у њима, и кад слика фреске ликова, друштвених група и животних облика појединих средина, писац настоји да сачува и уметничку веродостојност у сликању и науком проверену истину у чињеницама. Али, његове слике и композиције не дају само пресек живота у његовој просечности, нити само видљиве, на први поглед уочљиве изузетке у виду књижевних јунака какве налазимо у ранијој нашој класичној реалистичкој књижевности. У Андрићевим сликама људи и догађаја откривају се унутарње психичке наслаге у људској природи и многострука противречја у међуљудским односима који образују човеково биће и његову егзистенцију. За Иву Андрића сваки човек је посебна загонетка. У сваком његовом изразитијем јунаку садржана је или бол и трагика због промашености живота или радост због сазнања о људским могућностима. У целокупном његовом делу приказано је непрестано преплитање првобитне слике живота, из конкретних оквира реалности, у шире и сложеније симболичне облике са општељудским значењима, и слика Босне, са њеним људима и њиховим животом кроз векове, која је у средишту пишчеве пажње и испољава се у свом коначном значењу као универзална слика људске судбине.

Иво Андрић је на широком плану увео историју у своју дотадашњу приповедну психологију, као уметнички спој историјске истине и легенде, односно, спој историјских чињеница и народних веровања. У свом стваралаштву је превасходно употребљавао термине легенда и прича, никада мит, па је контекстуално предложао легенде функционисао у модерној организацији и структури његовог текста.

Бављење овом проблематиком позива нас да терминолошки објаснимо појам мита и легенде и њихову дистинкцију. Мит говори о ономе што је високо изнад нашег свакодневља и историјског тока догађаја, док се легенда бави овоземаљским, световним стварима. Због тога се легенде смештају унутар историјског догађаја, за разлику од мита, који је с оне стране историје. Иво Андрић је успешно трансформисао легенде и прилагодио их свом поетичком систему и наратолошкој схеми текста.

Мит је реч грчког порекла која је у почетку значила управо реч, говор, а потом и причу, али је у Старом веку увек била облик казивања традиционалног веровања о пореклу света, природних појава и богова. У последњих неколико векова, када је наука почела да потискује веру, реч мит поприма значење неистинитог и измишљеног. Мит се од свих других облика казивања разликује по томе што говори о надљудској стварности, која је, високо изнад нашег свакодневља и историјског тока догађања, изван профаног.

За разлику од мита, легенде се баве овоземаљским, световним стварима. Због тога се легенде смештају унутар историјског догађања, за разлику од мита, који је с оне стране историје. Термин легенда има уже и шире значење у стручној литератури. У ужем значењу је прича о животу светаца која је намењена читању приликом јутрења. У Средњем веку, нарочито између XIII и XIV века, биле су популарне и распрострањене легенде о животима светаца. У ширем значењу, легенда се изједначава са изворним обликом приче чије је порекло у прадревности, па се тако схваћен термин примењује на све приче из прошлости засноване на мање или више аутентичној традицији. Тако схваћена, легенда се јавља као супстанца светих и профаних древних прича. У фолклору, легенда се често и у свету и код нас своди на своје уже, верско одређење. Као елемент фолклора, легенда улази у традицију усмене народне приче у чијој је основи измишљен лик или догађај. Иако је у њу по правилу интегрисано чудо, и приповедач и слушаоци примају догађаје као веродостојне. Поред моралистичких, у овим народним причама има националних и социјалних тенденција, нарочито у историјским легендама. Значај легенде изразито је појачан у епохи романтизма, а на својеврстан начин је обновљен у двадесетом веку.

Андрићево књижевно дело је врло често у духу народног стваралаштва. Посебно је уочљив напор да се тумаче и разумеју народне тежње. Хердер је био један од зачетника идеје о народном стваралаштву, као дубоком изразу аутентичног живота прошлости и духа нације. Хердеров следбеник био је Вук Карацић, један од Андрићевих узора. Андрић се према фолклору увек односио стваралачки, са максималном дисциплином и осећањем за меру. У ту сврху, он је постао Вуков следбеник и проучавалац. Тврдио је да Вук открива:

„[...] нашу богату народну књижевност, наш фолклор, нашу новију историју, цео потенцијал доле скривеног бујног и особеног духовног живота свога народа“ (Андрић, 1981: 103).

Из исте или сличне потребе прихвата и велича Његоша. Разматрајући однос према легендама као једном нивоу духовне и културне археологије у оквиру ширих истородних стремљења у уметности двадесетог века, уочавамо да су древне легенде нашле место у сензибилитету наше епохе. Са тог становишта постављен је оквир за Андрићево коришћење легенди. У његовом делу долази до споја легендарног и историјског. Историјско допуњује легендарно да би му се и супротстављало.

Приврженост легенди, у Андрићевом тексту, манифестује се честим прихватањем тона усмене књижевности; делимичном идентификацијом с причаоцем и настојањем да се „прича причана прича“. Андрићева опредељеност за легенду и народна предања, присутни су и у његовом интелектуалном гледишту и у дубоким садржајима његове имагинације. То потврђују многи искази. Наводимо неке од њих:

„Као у најдревнијим легендама, које су увек и највећа људска стварност [...]“ (Андрић, 1981: 9).

[...]

„[...] треба ослушкивати легенде, те трагове колективних људских настојања кроз столећа, и из њих одгонетати, колико се може, смисао наше судбине. [...] Има неколико основних легенди човечанства које показују или бар осветљују пут који смо превалили, ако не и циљ коме идемо. Легенда о првом греху, легенда о потопу, легенда о Сину човечијем, распетом за спасење света, легенда о Прометеју и о украденој ватри“ (Андрић, 1981: 25).

[...]

„Народ памти и препричава оно што може да схвати и што успе да претвори у легенду“ (Андрић, 1981: 27).

Као термин који успешно кореспондира термину легенда, Андрић је користио термин прича. О причи као елементу уметничког текста сведочио је експлицитно у есеју „О причи и причању“, али и имплицитно у ауторском тексту:

„Стога бих желео да тежиште овог кратког излагања поставим, као што је по мом мишљењу право и умесно, на разматрање о причи и причању уопште. На хиљаду разних језика, у најразноличнијим условима живота, из века у век, од древних патријархалних причања у колибама, поред ватре, па све до дела модерних приповедача која излазе у овом тренутку из издавачких кућа у великим светским центрима, испреда се прича о судбини човековој коју без краја и прекида причају људи људима. Начин и облици тога причања мењају се са временом и приликама, али потреба за причом и причањем остаје, а прича тече даље и причању краја нема. Тако нам понекад изгледа да човечанство од првог блеска свести, кроз векове прича само себи, у милион варијаната, упоредо са дахом својих плућа и ритмом свога била, стално исту причу. А та прича као да жели, попут причања легендарне Шехерзаде, да завара крвнике, да одложи неминовност трагичног удеса који нам прети, и продужи илузију живота и трајања. Можда је у тим причањима, усменим и писменим, и садржана права историја човечанства, и можда би се из њих могао бар наслутити, ако не и сазнати, смисао те историје. И то без обзира на то да ли обрађују прошлост или садашњост“ (Андрић, 1981: 66-67).

[...]

„Босанске касаве и вароши пуне су прича. У тим понајчешће измишљеним причама крије се, под видом невероватних догађаја и маском често измишљених имена, стварна и непризнавана историја тога краја, живих људи и давно помрлих нараштаја. То су оне оријенталне лажи за које турска пословица вели да су истинитије од сваке истине“ (Андрић, 1981: 41-42).

На основу наведених експлицитних и имплицитних поетских ставова уочљиво је да се Андрићева гледишта нису битно мењала у великом

временском распону, тако да постоји сличност у схватању легенде имагинарног Гоје и схватању приче у беседи коју је Андрић одржао примајући Нобелову награду. Андрићево схватање легенде, посебно схватање које изражава Гоја, везује се за ону традицију у којој је легенда синоним за предања и у којој се легенда јавља као супстанца свих древних прича. Андрић је прихватио сазнања о прошлости у свим видовима, па је и записао:

„Ништа није узбудљивије него гледати старе цивилизације на њиховом извору који је већ пресахнуо“ (Андрић, 1981: 170).

На трагу прошлости све је могло да постане изазов, чак и додир топлог клесаног камена који подстиче наратора у приповеци „Мост на Жепи“ „да му напише историју“ (Андрић, 1981: 193). У једној од својих радних свезака, Андрић је забележио речи које се односе на настанак романа „На Дрини ћуприја“:

„Материјал који је мени служио за писање те књиге биле су легенде које су сачуване у народним причањима из тога времена, а затим историја и писани документи, уколико су сачувани у турским, аустријским или венецијанским архивима“ (Андрић, 1981: 8).

Андрићево опредељење за легенде и приче везује се за време у коме су легенде и предања на речит начин потврђивали своју веродостојност, откривајући реалну подлогу чак и у оном што је вековима приписивано игри маште. У „Знаковима поред пута“, он бележи:

„Има народних прича које су толико општечовечанске да заборавимо кад и где смо их чули или читали, па живе у нама као успомена на наш лични доживљај“ (Андрић, 1981: 11).

Андрић је још у детињству био на извориштима прича и легенди. Једном је рекао:

„За босанско дете легенде имају моћ мајчиног млека. Нешто тајанствено и стравично, што постање носи са собом, улази у нас у облику древних предања“ (Јандрић, 1977: 253).

У Андрићевим исказима о легендама уочава се разлика између главних или основних легенди, које се везују за људску активност, до легенди које казују о месту и људима, које су нека врста историје. Прве су универзалне и путоказ људске судбине, док друге у мањој или већој мери имају локални значај.

Читав Андрићев опус окренут је против сваког лажног односа према свету, а тиме и односа према миту који било механичким преузимањем познатог и његовим дограђивањем, било сопственим односом, води митологизацији као једностраности и површности. Једно од начела поетике овог аутора подразумева да свака визија стварности мора бити што више и што верније заснована на чињеницама саме те стварности .

За једно књижевно дело није пресудна тема којом се његов аутор бави, већ начин на који је та тема уметнички обликована. Ако се један писац одлучио да своје литерарне мотиве потражи негде у ближој или даљој прошлости свога народа, то не мора значити да је изабрао књижевне оквире који искључују сваку ширу универзалну поруку. Извесни аутори користећи се универзалним темама, исказују приватне визије ограничене личним, националним хоризонтима. Понекад писац специфичном литерарном обрадом једне локалне, историјске теме отвара читаоцу сложене видике шире но било који филозофски роман.

Андрић настоји да збивања у својим текстовима учини што убедљивијим са становишта могућег и вероватног. У „Знаковима поред пута“ Андрић, мислећи на писца, пише:

„Његов је посао да оно што је било па прошло, или само могло да буде, прикаже као оно што јесте, у потпуној убедљивости, без могућности и најмање сумње. Он мора да потпуно увери читаоца у нешто у што све дотад ни сам није био потпуно сигуран“ (Андрић, 1981: 218).

Својим уметничким текстом, који је истовремено и прецизан и симболичан, Андрић привидно подстиче на помисао о миту. Ако је то понегде асоцијација на неки мит или могућност мишљења о митском, то није и митологизирање. Напротив, све се то јавља као демитологизација. Андрић је у односу према миту у улози ствараоца који демитологизира тиме што рационално и мудро показује збивања на свој сугестиван, стваралачки продубљен начин. Сматрао је да се оптерећење митом може превазилазити уметничком визијом о човековој нади и хуманитету. У томе је видео битан смисао литературе, наглашавајући у говору у Штокхолму следеће:

„Није уопште толико важно да ли један приповедач описује садашњост или прошлост, или се смело залеће у будућност; оно што је при том главно, то је дух којим је надахнута његова прича, она основна порука коју људима казује његово дело. А о том, наравно, нема и не може бити прописа ни правила. Свак прича своју причу по својој унутарњој потреби, по мери својих наслеђених или стечених склоности и схватања и снази својих изражајних могућности; сваки сноси моралну одговорност за оно што прича, и сваког треба пустити да слободно прича. Али допуштено је, на крају пожелети да прича коју данашњи приповедач прича људима свога времена, без обзира на њен облик и њену тему, не буде ни затрована мржњом ни заглушена грмљавином убилачког оружја, него што је могуће више покретана љубављу и вођена ширином и ведрином слободног људског духа. Јер, приповедач и његово дело не служе ничем ако на један или други начин не служе човеку и човечности“ (Андрић, 1981: 67).

Овај експлицитни исказ у пуној је сагласности са хуманистичком доследношћу Андрићевог књижевног дела.

Андрић легенде највише помиње у роману „На Дрини ћуприја“, и то у првом поглављу. Ту је легенда о зидању вишеградског моста, о Раду Неимару, „који је морао живети стотинама година да би саградио све што је лепо и трајно по српским земљама“, о вили бродарици која омета рад, о двоје узиданих близанаца - Стоји и Остоји, о мајци која „доји своју жртвовану децу“ кроз отворе на стубовима, о млеку које „већ стотинама година тече из зидина“ (Андрић, 1981: 10-12). Приповедајући, писац је имао на уму, осим прозног усменог предања две народне песме: „Зидање ћуприје у Вишеграду“ и „Зидање Скадра“. Андрић је објединио елементе обе песме, уз помоћ прозних локалних предања која је слушао за време својих боравака у касабн крај задужбине Мехмед-паше Соколовића.

На елементе исте легенде вратиће се писац у трећем поглављу романа. Одведени гусларевом песмом из стварности, кулучари доносе глас да вила ноћу руши грађевину и да сејмени већ траже Стоју и Остоју. „Мутава и малоумна девојка, сирота“, која је родила двоје мртвих близанаца, спушта се с планине до „скела и градилишта, да загледа уплашено људима у очи и неразумљивим мумлањем пита за децу“ (Андрић, 1981: 33).

Наслов романа Андрић је узео из песме о зидању вишеградског моста. Песма садржи стихове:

„Веће хајде граду Вишеграду,
Да се гради на Дрини ћуприја.“
„Оста данас на Дрини ћуприја,
Оста данас, оста довијека“ (Недић, 1976: 205).

Осим легенде о вишеградској ћуприји, Андрић у истом роману спомиње и неколико других. За мрачни отвор у стубу моста говори се да је прозор „црног Арапина“. За „округле удубине, све две по две“, на кречњачкој обали Дрине, православци причају да су то „трагови Шарчевих копита“, муслимани - да су то трагови Ђерзелезове бедевие. За хумку на левој обали реке православци причају да је то гроб јунака Радислава; муслимани, да је то гроб неког дервиша (Андрић, 1981: 11-14). Да би приказао карактер Вишеграђана, писац наводи легенду о Старини Новаку како учи дијете Грујицу које путнике ваља нападати, а које пропуштати с миром (Андрић, 1981: 16).

Контуре легенде умирања-рађања назиремо у уграђивању Арапина у средњи стуб, његовом преображају у црног Хајрудина, који на истом месту где је пала првобитна жртва, по свим ритуалним правилима установљеним у древности, узима животе другим жртвама.

Замршена повест о Мехмедпашн Соколовићу и „црној прузи“, усуду његовог живота, такође би могла да асоцира на метаморфозу легенде. Кад малог Соколовића одводе у свет, један део његовог живота се завршава. Он одлази у земљу из које се не враћа и живи са загонетном црном пругом у грудима. Мехмедпаша је зачетник идеје о мосту и иницијатор његове градње.

Мехмедпаша градитељ нестаје, али се рађа Алихоџа, чувар створеног, који не гради мост, али бди над њим.

Андрић у есеју о Гоји помиње велике библијске легенде. Начело о периодичном стварању и разарању света оличено у легенди о Потопу, препознајемо у многим сликама романа „На Дрини ћуприја“, као што велику тему о жртви налазимо у великом броју слика и збивања у „Травничкој хроници“. У „Проклетој авлији“ тема жртве поприма „христолику“ ликовност у случају Ђамила из Смирне.

Странице Андрићевог текста смештене историјски у шеснаести век налазе се у приповеци „Мост на Жепи“ и у прва четири поглавља романа „На Дрини ћуприја“. Мост на Жепи грађен је после моста на Дрини, а градитељ је ученик вишеградског неимара Коџе Мимара Синана. Био је то саобраћајни огранак главног правца повезивања Отоманског царства са Европом на коме је, по налогу великог везира Мехмед-паше Сололовића, подигнут мост на Дрини. Андрић полази од легенде о везиру Јусуфу, која је огранак легенде о Мехмед-паши Соколовићу.

Приповетку „Мост на Жепи“ тако и почиње:

„Четврте године свога везировања посрну велики везир Јусуф, и као жртва једне опасне интриге паде изненада у немилост. Борба је трајала целу зиму и пролеће. Било је неко зло и хладно пролеће које није никако дало лету да гране. А са месецом мајем изиђе Јусуф из заточења као победник“ (Андрић, 1981: 191).

У првом поглављу романа „На Дрини ћуприја“, Андрић за мештане Вишеграда каже:

„Знали су све мајсторски изрезане облине и удубине као и све приче и легенде које се везују за постанак и градњу моста, и у којима се чудно и неразумљиво мешају и преплићу машта и стварност, јава и сан“ (Андрић, 1981: 12).

Даље истиче:

„Они су знали да је мост подигао велики везир Мехмедпаша, чије је родно место Соколовићи ту, иза једне од ових планина које окружују мост и касабу. Само везир је могао дати све што треба да се ово трајно чудо од камена сагради“ (Андрић, 1981: 12).

Затим:

„Зидао га је Раде Неимар, који је могао живети стотинама година да би саградио све што је лепо и трајно по српским земљама [...]“ (Андрић, 1981: 12).

Овде се успешно преплићу историја и легенда.

У „Проклетој авлији“ јавља се мотив прошлости која је фиксирана причом и легендом. Прича и легенда представљају људску реалност која је заснована на отпору према хронолошком времену. Читајући „Проклету авлију“, лако се уочава да њу чине четири прстенасто распоређене приче и да свака од њих има свог казивача (наратора). Причом о Џем-султану, у петом

поглављу, затвара се кружни ток причања у роману. Он је једина историјска личност у делу. Хаим, један од ликова романа, формира и казује нову причу у причи и то „о Тамил ефендији и његовој судбини“. Тамилу појаву карактерише симболична наглашеност двојакости. Тамил је дерасиран турско-грчки мелез, идентификован са Цемом, султаном из петнаестог века, турско-српским мелезом. Тамил има своје реално порекло, отац му је угледни турски чиновник, а мајка Гркиња. И Цем је двојног порекла: по мајци Србин, по оцу Турчин. После интензивног заљубљивања у младу и лепу Гркињу и одбијања њеног оца да му је да, Тамил се преображава и задубљује у историјске науке, проналазећи у Цем-султану другога себе, а губећи властиту личност. Једна велика и онемогућена љубав пресекала му је живот и заокренула га је у књиге у историју. И Цему и Тамилу је свет људи стран и далек. Нервозно испричана Тамилова прича о свом моделу Цему подразумева два слоја: један у домену историје, други у домену усмене књижевности, са мотивом „браће непријатеља“.

Тамил се у једном тренутку поверава Петру и открива загонетку свога живота. Признаје му да се „идентификовао“ са султаном Цемом из петнаестог века, и да живи његов живот, да је Цем-султан „он сам“. Његова изјава при полицијском саслушању: „Ја сам то!“ - није инат ни изазов насиљу, већ његово интимно уверење.

Цем је био у непријатељству са способним и агресивним братом. Наратор каже за сукоб између Цема и Бајазита: „То је у новом и свечаном облику древна прича о два брата.“ Та прича, међутим, има и свој коментар. Цем губи битку у борби око престола са братом Бајазитом, и то је исходиште његове трагичне судбине. Цемова историја је уоквирена једном древном причом која се стално обнавља. То је легенда о „браћи – непријатељима“, „о браћи супарницима“, која у различитим варијантама постоји у предањима многих народа.

Прича која се шири, продубљује и преноси кроз време послужила је Андрићу као подлога за дело. Андрић причи никада није робовао, већ се њом користио лако и слободно. Вештим транспоновањем историјске грађе и приче успео да ускрсне прохујала времена.

Типови јунака пореклом из легенди, који се могу уочити у Андрићевом делу су следећи: браћа - непријатељи: Цем - Бајазит у роману „Проклета авлија“; грађевина жртва: млади црнац у роману „На Дрини ћуприја“; вешани Срби у роману „Травничка хроника“; ритуалне жртве: Радисав и други погубљени на Капији, поврх средњег стуба у роману „На Дрини ћуприја“; крвник: Карађоз у роману „Проклета авлија“; градитељи и чувари: Мехмедпаша Соколовић, Даутхоџа и Алихоџа Мутевелић у роману „На Дрини ћуприја“; рушитељи: личности и појаве симболисани Црном пругом (војске, нагонске ерупције) у роману „На Дрини ћуприја“.

Резултати до којих смо дошли показују да је Андрић у свом стваралаштву превасходно употребљавао термине легенда и прича, никада мит, па је контекстуално предложак легенде функционисао у модерној организацији и структури његовог текста. На принципу парадигме, као јединства различитог, засновао је концепцију свог текста. Више пута, у различитим делима, уврштавао је различите легенде, али су оне, свуда, чиниле основну супстанцу, која гради јединство текста и поједине његове делове држи на окупу. Тако је јединством разновности, на много различитих начина, остварио парадигматско устројство текста. Читав његов књижевни опус окренут је против сваког лажног односа према свету, а тиме и односа према миту који било механичким преузимањем познатог и његовим дограђивањем, било сопственим односом, води митологизацији као једностраности и површности. Једно од начела поетике овог аутора подразумева да свака визија стварности мора бити што више и што верније заснована на чињеницама саме те стварности. Легенда се бави историјским, аутентичним, овоземаљским стварима, те их је због тога Андрић сместио унутар историјских догађаја. Андрић се према легендама увек односио стваралачки, са максималном дисциплином и осећањем за меру. Трансформација легенде у новој епохи показала је да се људска природа слабо и споро мења и да легенде функционишу као измењено саборно умље, епска меморија и примарна истина у модерном сензибилитету писаца и новом тексту. Андрић је остварио фузију легенде и предања с уметничким наумом и припада модернизованом реализму који фундира антрополошке проблеме. Легенде је прилагодио свом поетичком систему, наратолошкој схеми и парадигматској организацији, тако да оне чине конститутивни елемент у његовом тексту.

Литература

- Бандић, М. (1963): *Иво Андрић – загонетка ведрине*, Нови Сад, Матица српска.
- Величковић, С. (1993): *Књижевни процес*, Никшић, Унирекс.
- Вучковић, Р. (1999): *Зборник о Андрићу*, Београд, СКЗ.
- Гиљен, К. (1977): *Књижевност као систем*, Београд, Нолит.
- Димитријевић, К. (1976): *Разговори и ћутања Ива Андрића*, Београд, Култура.
- Зец, П. (1994): *Андрићев театар сенки*, Београд, Рад.
- Јакоби, Ј. (1996): *Јунгов пут индивидуације*, Београд, Медисон.
- Јандрић, Јб. (1977): *Са Ивом Андрићем*, Београд, СКЗ.
- Кољевић, С. (1983): *Приповетке Иве Андрића*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.
- Леовац, С. (1993): *Огледи о Иви Андрићу*, Београд, СКЗ.
- Милановић, Б. (1981): *Критичари о Иви Андрићу*, Сарајево, Свјетлост.
- Минић, В. (1976): *Поетика „Проклете авлије“*, Титоград, Побједа.
- Недић, В. (1976): *О усменом песништву*, Београд, СКЗ.
- Речник књижевних термина* (2001): Бања Лука, Романов.

- Сабрана дела Иве Андрића (1981): Сарајево, Свјетлост.
Палавестра, П. (1992): *Књига о Андрићу*, Београд, БИГЗ/СКЗ.
Стојадиновић, Д. (1970): *Романи Ива Андрића*, Приштина, Јединство.
Тартаља, И. (1979): *Приповедачева естетика*, Београд, Нолит.
Џацић, П. (1962): *Критичари о Андрићу*, Београд, Нолит.
Џацић, П. (1975): *О „Проклетој авлији“*, Београд, Просвета.
Џацић, П. (1983): *Храстова греда у каменој капији*, Београд, Народна књига.
Џацић, П. (1993): *Иво Андрић: човек и дело*, Ниш, Просвета.
Џацић, П. (1996): *Иво Андрић, есеј*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.

CONSTITUTIVE ELEMENT OF ANDRIC'S TEXT

Summary: *Andric's is filled with fine reflections liable to various studies. This paper has for its aim to consider the constitutive element of Andric's text. With his own complexity he puts before a researcher highly demanding tasks for he possesses notion concepts such as follows: historical, philosophical, ethical, and psychological one. Therefore, the use of pluralism method, in this case, is a must. The problem set will be approached from the paradigm perspective i.e. basic pattern that appears in most examples. During interpretation we took into consideration the fact that the whole of Andric's work was turned against fake relation to everything and that one of the principles of his poetics was that the vision of reality must be based on the facts as true to the that very reality as possible. This points to the pre-text of the legend which functions successfully in the modern organization and structure of Andric's text. Andric always had a creative attitude towards legends with maximum of discipline and feeling for its use. It is the trace of this idea that will be followed in our paper.*

Key words: *I. Andric, text, legend, myth*

КОНСТИТУТИВНЫЙ ЭЛЕМЕНТ ТЕКСТОВ ИВО АНДРИЧА

Резюме: *Литературное творчество Иво Андрича, наполненно философской мыслью и отражением многих чувств и эмоций, пригодно для различных исследований его творческой направленности. Целью данной работы является определение конститутивных элементов текста Иво Андрича. Посредством сложной структуры текста и его концептуального содержания (исторического, философского, этического, эстетического и психологического) писатель выдвигает наивысшие требования к исследователям его творчества. Таким образом, все более очевидной становится необходимость проведения исследования с использованием метода плюрализма. Данная проблема рассматривается с аспекта парадигмы, то есть ведущего образца, повторяющегося в большинстве примеров. В процессе интерпретации нами учитывался тот факт, что литературное творчество Андрича обращено наперекор ложному отношению к миру, и одним из принципов его поэтики является сознание того, что любое видение реальности должно быть как можно точнее воспроизведено на основе фактов данной реальности. Это свидетельствует о наличии шаблона легенды, который успешно функционирует в современной организации и структуре текста Иво Андрича. К легендам писатель всегда относился творчески, с максимальной дисциплиной и чувством меры. В статье мы проследим за этапами развития данной идеи.*

Ключевые слова: *Иво Андрич, текст, легенда, миф.*